

๓๒๒

95

เรื่องพระราชานุญาตของพระบาทสมเด็จพระ

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชนิพนธ์

พิมพ์ในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่หน้าพระศพ

พระเจ้าฟ้างรอง พระองค์เจ้าทิพยาลังการ

ครบสัตตมวาร

ณวันที่ ๓๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

พระเจ้าฟ้าง Thao พระองค์เจ้าทิพยาลังการ
ฉายเมื่อพระชันษา ๑๐ ปี

อธิบาย

เรื่องพระราชนุกิจของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า
อยู่หัวทพมพ ในสมุดเล่มนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์พระราชทานหอพระสมุดฯ
เมื่อพิมพ์จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติครั้งแรกแล้ว ใน
พ.ศ. ๒๔๕๐ เก็บรักษาพระราชนิพนธ์ไว้ในหอสมุดฯ
ยังไม่ได้พิมพ์มาแต่ก่อน พึ่งมาค้นพบจึงให้พิมพ์ขึ้น
รักษาไว้ในครั้งนี้

ที่เรียกว่าพระราชนุกิจนั้นคือกำหนดเวลาที่พระเจ้า
แผ่นดินจะทรงประพฤติพระราชกิจต่าง ๆ ประจำทุกวันนี้
อย่างไร ต้นตำราพวกพราหมณ์นำมาจากอินเดียแต่ดึก
ดำบรรพ์ และปรากฏว่าพระเจ้าแผ่นดินในประเทศสยามนี้
ได้ทรงประพฤติมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และคง
ทรงประพฤติเป็นทำนองเดียวกันจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์
ตำราเดิมมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์มนุสฺสรรมศาสตร์ แปลจาก
ภาษาอังกฤษพิมพ์ไว้คือนี้.

พระราชานุกิจตามมนุษยธรรมศาสตร์^(๑)

เวลาซึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงประพาศพระราชนิพนธ์
กำหนดวัน ๑ เป็น ๑๖ ส่วน กลางวัน ๘ ส่วน กลางคืน
๘ ส่วน นับแต่รุ่งเช้าไป.

กลางวัน

ส่วนที่ ๑ (๖ นาฬิกา) แต่งพระองค์และทรงตรวจ
บัญชีพระราชทรัพย์

ส่วนที่ ๒ (๗ นาฬิกาคึ่ง) เสด็จออกพินิจพาศภาค

ส่วนที่ ๓ (๘ นาฬิกา) เสด็จพระกระยาหาร

ส่วนที่ ๔ (๑๐ นาฬิกา) รับของถวาย และพระราชทาน
บำเหน็จ

ส่วนที่ ๕ (เที่ยง) ทรงปรึกษาราชการแผ่นดินด้วยมุข
มนตรี

ส่วนที่ ๖ (๑ นาฬิกาคึ่ง) ทรงสำราญพระราชอิริยาบถ

(๑) แปลจากหนังสือเรื่อง อินเดียนวิสดัม ของเซอร์ไมเนียบ
วิตเลียมส์.

ส่วนที่ ๗ (๓ นาฬิกา) ทอดพระเนตรโยธาหาร

ส่วนที่ ๘ (๔ นาฬิกาครึ่ง) ทรงปรึกษาราชการที่กด้วย
เสนาบดี

กลางวัน

ส่วนที่ ๑ (๖ นาฬิกา) ทรงฟังรายงานผู้สืบข่าว

ส่วนที่ ๒ (๗ นาฬิกาครึ่ง) เสด็จพระกระยาหาร

ส่วนที่ ๓ (๘ นาฬิกา) เสด็จเข้าที่ทรงสำราญค่ำสดราคม

ส่วนที่ ๔ (๑๐ นาฬิกาครึ่ง) บรรทม

ส่วนที่ ๕ (เก้าโมง) บรรทม

ส่วนที่ ๖ (๑ นาฬิกาครึ่ง) ขึ้นบรรทม ชำระพระองค์

ส่วนที่ ๗ (๓ นาฬิกา) ทรงปรึกษาราชการต้นกับ
อัครมหาเสนาบดี และดำรงสั่งราชการ

ส่วนที่ ๘ (๔ นาฬิกาครึ่ง) ปโรหิตเข้าเฝ้า ทรงบูชา
เทวดา

ส่วนต้นคำภีระราชานุกิจที่ปรากฏในประเทศสยามนี้
มีอยู่ในกฎหมายแต่โบราณดังนี้—

พระราชานุกิจตามกฎหมายไทยบาล

เวลากลางวัน

- ๗ นาฬิกา เสด็จประทับพระที่นั่งมณฑล สนมวังเข้าเฝ้า
- ๘ นาฬิกา เสด็จพระกระยาตม์
- ๙ นาฬิกา เสด็จประทับหอพระ คำนวณเข้าเฝ้า
- ๑๐ นาฬิกา เสด็จพระกระยาหารแล้วเข้าที่พระบรรทม
- ๑๑ นาฬิกา บรรทม

เที่ยง ลำัญพระราชอิริยาบถอยู่ข้างใน

- ๑ นาฬิกา ประพาส
- ๒ นาฬิกา พระราชโอรสธิดาและพระสนมกำนัลขึ้นเฝ้า
- ๓ นาฬิกา เสด็จออกขุนนางว่าราชการแผ่นดิน และทรง
พิพากษาอรรถคดี
- ๔ นาฬิกา ประพาส
- ๕ นาฬิกา เสด็จประทับหอพระ
- ๖ นาฬิกา ประภาษราชกิจฝ่ายใน

เวลาค่ำ

- ๗ นาฬิกา เสด็จออกพิพาทษาการศึก
 ๘ นาฬิกา พิศาทษาการเมือง
 ๙ นาฬิกา พิศาทษาโบราณคดี
 ๑๐ นาฬิกา เสด็จขึ้น เสด็จพระกระยาหาร
 ๑๑ นาฬิกา ไหว้พระราชสมบัติเข้าเฝ้า ทรงสนทนา
 คดีธรรม

เที่ยงคืน ทรงฟังเสภาดนตรี

- ๑ นาฬิกา ทรงฟังนิยาย
 ๒ นาฬิกา เข้าที่พระบรรทมจนสว่าง
 พระราชานุกิจซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 ทรงประพาศมีปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร เจ้า
 พระยาพิพากกรวงศ์แต่งดังนี้:-

พระราชนุกิจกรุงรัตนโกสินทร

รัชกาลที่ ๑

๙ นาฬิกา เสด็จลงทรงบาตร

๑๐ นาฬิกา เสด็จออกท้องพระโรง ถวายภัตตาหารเลี้ยง
พระสงฆ์ในท้องพระโรง เจ้านายเข้าเฝ้า ฯ
และช่วยปฏิบัติพระสงฆ์เวลาดั้น พระกลับ
แล้ว ชาวพระคลังมหาสมบัติกราบบังคมทูล
รายงานจ่ายเงิน แล้วเสด็จขึ้นพระแท่นออก
ขุนนาง ข้าราชการกรมพระตำรวจเข้าเฝ้า
ถวายรายงานชำระความภูษา แล้วเบิกขุน
นางเข้าเฝ้าประภาษด้วยอรรถคดี (แต่ใน
ปลายรัชกาลเมื่อทรงพระชรา เสด็จออก
ตอนเช้า^{๕๑}นทพระบัญชา^{๕๒}พระที่นั่งไพศาลทักษิณ
ข้าราชการเฝ้าทูลหาถามพระที่นั่งอมรินท^{๕๓}
ราชดำเนินตะวันตก)

เที่ยง เลี้ยง^๕เจ้าน้อยด้วยพระกระยาหาร และประภาษ
ราชกิจฝ่ายในเลี้ยง^๕เจ้าที่พระบรมมหาราชวังตาม
พระอิริยาบถ.

๖ นาฬิกา ด้วยพระกระยาหาร

๗ นาฬิกา เลี้ยง^๕เจ้าน้อยทั้งพระโอรส ทรงสดับพระธรรม
เทศน์จากนัก^๕ ๓ ชาวพระคลังกรมบัญชีมณฑล
รายงานจ่ายสิ่งของต่าง ๆ มหาเด็กรับ
ทูตรายงานการก่อสร้าง พระอากรเจ้านาย
ประสูติ และอากรป่วยของพระราชคณ
หรือข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งโปรดให้เอาอากร
มากราบทูล.

เลี้ยง^๕เจ้าน้อยพระแท่นออกขุนนาง เบิก^๕ข้า
ราชการทั้งฝ่ายทหารพลเรือนเข้าเฝ้า ๆ กราบ
ทูลใบบอกหัวเมือง ประภาษราชการแผ่นดิน
และการทัพศึก.

๒

๓๐ นาฬิกา เสด็จขึ้น เป็นต้นพระราชานุกิจประจำวัน
แต่ถ้าเป็นเวตามีกี่สงครามหรือมีราชการ
สำคัญ เสด็จขึ้นถึง ๑ นาฬิกา ๒ นาฬิกา
ก็มี.

๑๙.

พระเจ้าพนางเชอ พระองค์เจ้าทิพยาลังการ
ทรงเครื่องต้น เมื่อโสกันต์ ใน พ.ศ. ๒๔๔๓

พระราชนิพนธ์

เรื่องพระราชนุกิจพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในการที่จะให้เข้าใจจดหมายรายวัน ที่หลวงอุดม
ดมภ์ จดพระกระแสพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ในเรื่องเมืองไทรบุรีและเมืองกลันตันแจ่มแจ้ง ควรจะ
รู้พระราชนุกิจในรัชกาลนั้น ซึ่งถึงว่าไม่เกี่ยวข้องกันตรง
กับท้องความในจดหมาย แต่เป็นเครื่องให้นักหยั่งหน้า
หยั่งหลัง ประกอบให้เข้าใจง่ายขึ้น พระราชนุกิจ
รัชกาลที่ ๓ นี้ ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในเคย
เล่าให้ฟังมาตั้งแต่เด็ก จนกระทั่งเวลาเป็นเจ้าแผ่นดินขึ้น
ก็ได้รับคำแนะนำให้ประพาดิราชนุกิจเช่นนั้น โดยอ้าง
ว่าเป็นพระราชนุกิจของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก ซึ่งเสื่อมคลายไปในรัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓

จึงขอจัดให้เป็นแบบเก่าตลอดมา ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๔
การก็เกิดอนคตหายไปอีก ท่านทั้งหลายจึงเห็นสมควร
ที่ในรัชกาลปัจจุบันนี้ จะรื้อกลับอย่างเช่นรัชกาลที่ ๓
ได้อีก ข้าพเจ้าโดยอ้อมประพาศตามมาชั่วคราว แต่
พระราชกรณียกิจอยู่อย่างแต่ก่อน พระราชทานก็อย่าง
นั้นไม่เหมาะแก่สมัย จึงได้เปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ
จนถึงทุกวันนี้

ด้วยเหตุที่ได้ฟังมามาก และที่ได้ประพาศด้วยตนเอง
บางคราว จึงได้คิดว่าที่จะเขียนคำอุทิศหนุนจุนหนุน
อุตมน์ให้ผู้อ่านเข้าใจชัดแจ้ง ตามตำราที่จะเขียนได้
แต่มีความเลี้ยดยาวเป็นอันมาก ที่ขาดท่านที่เป็นหลักฐาน
ควรเชื่อถือ และได้เคยเป็นผู้แนะนำตัวข้าพเจ้าเองมา
ตั้งแต่เด็กจนตลอด คือ พระเจ้าอัยยิกาเธอ กรมหลวง
วรเสรฐสุดา ซึ่งเป็นพระราชธิดาเฝ้าประจำอยู่เป็นนิตย์
ตลอดรัชสมัย และทรงพระสัจบัญญัติแม่นยำ อาจ
จะเข้าพระทัยในราชการ และจำไว้ได้ ไม่ได้หลงลืมเลย

จนตลอดทรงพระชรา ถ้าขัดขวางอย่างไรเคยทูลถามได้
 บัดนี้ไม่ขัดขวางเช่นนั้นแล้ว จึงจะเรียบเรียงไปตามความ
 จำ ถ้าหากว่าความจำนั้นยังอาจจะเป็นอุปการะแก่ตัว
 ข้าพเจ้าอยู่ คงจะไม่เคลื่อนคลาดไปจากความจริงมาก
 แต่คงจะบกพร่อง เพราะไม่ได้เห็นเอง

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ได้บรรทม
 คืนเองในเวทาศาลตลอดรัชสมัย แต่มีกำหนดว่าเวทาศาล
 เข้าโมง ๑ ให้ปลุกบรรทม ห้ามไม่ให้ต้องพระองค์อย่าง
 หนึ่งอย่างใดเลย ต้องทูลแต่ว่าโมง ๑ แล้ว การปลุก
 นั้นไม่สู้ร้ายทูลไปตั้งแต่โมง ๑ คงจะบรรทมคืนราว ๒ โมง
 แล้วจึงส่งพระพิทักษ์ที่พระแท่นตชังเหนือ แต่น้อยนัก
 ด้วยภายหลังลงมาพระแท่นนั้นเป็นที่ทรงนมัสการ โดย
 ปกติเสด็จเข้าห้องสรงที่เดียว พระสุคนธ์ปรุงลงในโถ
 แก้วค้างคาว เจ้าจอมอย่างนางถวายในห้องสรงนั้นที่เดียว
 ตอนแรก ๆ ไม่ได้เสวย เสด็จออกมาพระแท่นทรงเครื่อง
 ซึ่งอยู่ห้องนอกข้างใต้ทันที ทรงเครื่องพระดำอาง แล้ว

เล็ดจดังทรงบาตร แต่ในชั้นหลังมาเมื่อพระชนม์พรรษา
 ๕๐ เศษล่วงไปแล้ว ทรงหิวทนไม่ได้จึงต้องคังเครื่อง
 พระกระยาตม์ แต่เครื่องพระกระยาตม์นั้นเป็นเครื่อง
 เด็กโตะเงินนิตเดียว ด้วยบนพระเกตุฉัตรพระแท่นดอออก
 ไปช่องหนึ่ง หันพระพักตร์ไปข้างใด ที่พระเนตรยังมี
 ของฉันท่าง ๆ ซึ่งโปรดให้ทำถวายพระ เป็นส่วนพิเศษ
 คาวบ้างหวานบ้าง ถวายเฉพาะพระราชาคณะ หรือพระ
 รูปหนึ่งรูปใดซึ่งเคยโปรดปราน ในของเหล่านี้มีแดงหน
 ำกระเทียมอย่างหนึ่งซึ่งเป็นของแปลก แต่ไม่ได้กำหนดว่า
 กิต และจะพระราชทานผู้ใด สุดแต่มีของเท่าใดทำ
 มาเท่าใด ก็รับสั่งให้พระเจ้าลูกเธอจดลงว่า ของสิ่งนั้น ๆ
 ถวายพระของคณั ๆ จึงไปปรากฏว่าพระ องค์จินดาไม่รู้
 หนังก้อยจนถูกกริ้ว เป็นเรื่องที่ดีสำหรับผู้ที่ถูกผู้ใหญ่เขา
 เขามาขู่เวลายกยออ่านหนังสือ

คงจะด้วยแล้วเสร็จไม่เกิน ๓ โมง เป็นได้เล็ดจดัง
 ทรงบาตร เมื่อทรงบาตรแล้วเล็ดจดังขึ้นหื้อพระเจ้า แต่

กอนที่จะ^๕ชน พระราชทานอาหารค่ำเผือก^๕ อาหารนั้น
 อย่างดีก็^๕น้อยทอง เป็นเรื่อง^๕ที่พูด^๕กัน^๕เล่น ใครชอบกิน
 น้อยทองเรียกว่า^๕ทำ^๕เท่า ในหอพระนั้น เจ้านายที่ยังทรง
 พระเยาว์ต้องถวายดอกไม้สำหรับ^๕นมัสการ เมื่อนมัสการ
 เสร็จแล้ว เสด็จ^๕ลง^๕ทาง^๕พระทวาร^๕พระที่นั่ง^๕ไพศาล พระบรม
 วงศ์^๕นาง^๕องค์^๕ฝ่าย^๕ใน^๕เฝ้า พระเจ้าลูกเธอ^๕เจ้าน้องนาง^๕องค์^๕แต่^๕หอ^๕พระ
 เจ้าไป^๕ต่อ^๕พระ^๕เจ้าน้อง^๕นาง^๕เธอ แล้ว^๕พระ^๕เจ้า^๕บรม^๕วงศ์^๕เธอ
 เฝ้า^๕เรียง^๕เป็น^๕แถว^๕ไป^๕ตาม^๕หน้า^๕ของ^๕กบ^๕เจ^๕น^๕ด^๕ต^๕อ^๕ด^๕ก^๕ถึง^๕ช่อง^๕ก^๕ด^๕าง
 ตอน^๕ข้าง^๕ตะ^๕วัน^๕ด^๕ก^๕เจ้า^๕จอม^๕อย่าง^๕นาง^๕เฝ้า ตั้งแต่^๕ช่อง^๕ก^๕ด^๕าง^๕ไป
 จนถึง^๕หอ^๕พระ^๕อ^๕ด^๕ิ^๕ ถ้า^๕จะมี^๕พระ^๕กระ^๕เ^๕รับ^๕ดัง^๕อย่าง^๕หนึ่ง
 อย่าง^๕ใด^๕ใน^๕เว^๕ต^๕าน^๕นี้^๕ทรง^๕ย^๕น แต่^๕โดย^๕มาก รับ^๕ดัง^๕แต่^๕กับ
 กรม^๕ขุน^๕ก^๕ด^๕ย^๕า^๕ด^๕ุน^๕ทร ของ^๕ค^๕ห^๕น^๕ง^๕ด^๕อง^๕ค^๕เ^๕ท^๕าน^๕น แล้ว^๕เ^๕ด^๕จ^๕
 ไป^๕ขึ้น^๕หอ^๕พระ^๕อ^๕ด^๕ิ^๕ เมื่อนมัสการ^๕ที่^๕หอ^๕พระ^๕อ^๕ด^๕ิ^๕แล้ว^๕เ^๕ด^๕จ^๕
 ก^๕ด^๕ับ^๕มา^๕ที่^๕พระ^๕ท^๕ว^๕าร^๕เท^๕ง^๕รา^๕ชม^๕เห^๕ศ^๕ร เจ้า^๕จอม^๕เจ^๕นิ^๕ญ^๕พระ^๕แ^๕ด^๕ง
 ซึ่ง^๕เจ^๕นิ^๕ญ^๕ตาม^๕เ^๕ด^๕จ^๕แ^๕บ^๕น^๕ที่^๕ไป^๕ท^๕ร^๕ง^๕บ^๕า^๕ค^๕น^๕เ^๕ด^๕ก^๕ด^๕ับ^๕ขึ้น^๕หอ^๕พระ
 ค^๕อง^๕ค^๕ต^๕าน^๕ผ่าน^๕เจ้านาย^๕ด^๕ล^๕อ^๕ด^๕พระ^๕ท^๕น^๕ง^๕ไพ^๕ศ^๕าล มา^๕ถ^๕ว^๕าย

พอพระออกแล้วข้างในชั้นไซพระผู้ศรัทธา มีเจ้าพนักงาน
 พระคลังมหาสมบัติ และคลังต่าง ๆ ประมาณ ๓ คน ๔ คน
 เข้าไปเฝ้าหน้าพระที่นั่งบุษบกมาลา ทูลรายงานจ่ายเงิน
 หลวงทานาธิบัตินำทูลรายงาน โรงทาน มหาเด็กเชิญพระ
 อาการทูลอาการ แต่ไม่ได้ขอมเข้ามาทูลหน้าพระที่นั่ง
 บุษบกมาลา ทูลพระเจดียงตะวันตก ในเวदानั้นซึ่ง
 หลวงอุดมสมบัติได้จัดตั้งไว้ว่ารับตั้งก่อนชั้นพระแท่น คือ
 พระออกแล้ว ข้าราชการที่มาเฝ้าในเวลาปฏิบัติพระยัง
 คงเฝ้าอยู่ ทำนองในเวदानั้นเป็นปรีกษาการหรือตั้งการ
 ฉาย ๆ กันไปคราวหนึ่ง พอท่วงที่จะเสด็จขึ้นพระแท่น
 ท่วงทั้นนั้นเป็นไหน คือทรงพระกลอง ถ้าพอทรงพระ
 กลองแล้ว ข้าราชการที่เฝ้าอยู่ก็ถอยออกหมด มหาเด็ก
 เตรียมตัวซึ่งจะไปหน้าที่ พอเสด็จพระผู้ศรัทธาอื่นบน
 พระโขนงเสร็จแล้ว ก็เสด็จขึ้นพระแท่น มหาเด็ก
 เชิญเครื่องตั้งพร้อมกันกับตำรวจเข้าเฝ้า ตำรวจจะเข้า
 นั้น ด้วยอาคัยนายเวร ๒ คนซึ่งหมอบอยู่หน้าดับเด

พอเสด็จขึ้นพระแท่น นายเวร ๒ คนนั้นถวายบังคม
 ๓ ครั้งเสร็จแล้ว เจ้ากรมปลัดกรมก็เข้าถวายบังคมที่
 หน้าบับแต่ แล้วขึ้นไปเฝ้า เสด็จได้เส้าที่ ๒ ดังแต่หน้า
 ท้องพระโรงเข้าไป ในขณะนั้นพระบรมวงศานุวงศ์
 ผู้ใหญ่ซึ่งไม่ได้ปฏิบัติพระ มักรมพระราชวังเป็นต้น
 เข้าเฝ้า มหาตเด็กย้ายไปเฝ้าหลังพระที่นั่งเศวตฉัตร
 รับสั่งด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และถามความดำรง
 ประมาณครึ่งชั่วโมง หรือเกือบถึงชั่วโมงก็มี แล้วแต่
 ความสำคัญไม่สำคัญ หรืออ่านใบสั่งยศ แล้วจึงมีรับสั่ง
 ให้เรียกขุนนางเข้ามา ขุนนางซึ่งเข้าไปคอยอยู่หลังขวาง
 ดังแต่ฉัตรมหาเสนาบดีเป็นต้น เข้าตามลำดับยศ หยุก
 ถวายบังคม ๓ ครั้งทหน้าบับแต่ทุกคน แล้วจึงศานต์ออก
 เข้าไป ฉัตรมหาเสนาบดีตรงช่องกลางระวางเส้าที่ ๒ และ
 ที่ ๓ จตุสดมภ์เจ้าประเทศราชนั่งเหนือเส้าที่ ๒ ข้าราชการ
 การนอกนั้นเฝ้าตามตงมาจนหน้าบับแต่ ถ้าเป็นเวรค่า
 มเทียนตั้งอยู่หน้าฉัตรมหาเสนาข้างละแ่ม เพราะเหตุที่

การทูลเบิกนั้นไม่ได้ใช้ปลัดทูลฉลองเป็นนิกาย อัครมหา
เสนาหรือจตุสดมภ์ทูลด้วยปาก บางที่ก็ต้องดูบัญชีดู
อะไรบ้าง จะได้หยิบเทียบนั้นไปดูง่าย ๆ เมื่อว่าโดยรูป
ความกันเสียเสร็จแล้ว ถ้าทรงพระราชดำริเห็นว่าไปบอก
ฉะบับใดจะได้ความละเอียดจึงให้อ่าน หรือตอบกับร่าง
ที่จะตอบ จึงจะอ่าน ถ้าไม่สำคัญก็ไม่ต้องอ่าน
เพราะเหตุฉะนั้นปลัดทูลฉลองของคองมีหนังสือขึ้นมาพร้อม
ทุกอย่าง แล้วแต่รับสั่งเรียกเวลาใดเรียกได้ ถ้าปลัด
ทูลฉลองเป็นคนทั่วองไว้ในกาหนังสือ ปลัดทูลฉลอง
อ่าน ถ้านั่งอ่านอยู่พระหลวงในกรมหรือที่สุตนายเวร ก็
เข้าไปอ่านถวายได้ เพราะเหตุฉะนั้นหลวงอุดมฯ จึงได้
เล่าถึงพระยาเทพคธานเข้าไปหยิบเทียบลูกกรวด ด้วยต้อง
คธานโกดอยู่

เสด็จออกเวลาเช้าไม่ช้า เพราะทรงหิว บางวันถ้ามี
ราชการมากก็ถึงรับสั่งบ่น คงจะเสด็จขึ้นในระหว่าง ๕ โมง
ครึ่งไปหาเย็นเที่ยง หรือเที่ยงครึ่งเป็นอย่างช้า ด้วยที่

พระที่นั่งไพศาล ทรงช่องพระนารายณ์เขี้ยวปลั่งกรข้างพระ
ทวารนเเอง ทอดพระยี่ภูปับและพระเขนยอิงผนัง มี
เจ้าจอมรับพระแสงและทรงปลั่งกร ทรงปลั่งกรนั้นทรงแต่แรก
แต่ตั้งลงทรงบาตร ตลอดจนเวลายะขึ้นพระแท่นจึงทรงคาด
ด้วยด้ายแต่ตั้งจออกช่อง เจ้าคุณท้าวนางเฝ้ากราบทูล
ราชกิจฝ่ายใน โดยปกติประมาณสักครึ่งชั่วโมง เว้น
ไว้แต่มีการฝ่ายในจึงเข้าไปบ้าง บ่ายโมงหนึ่งจนบ่ายโมง
ครึ่งแต่ตั้งจออกพระที่นั่งอมรินทร ประทับพระยี่ภู้อิงเฝ้า
ปลายพระแท่น แปรพระพักตร์ทิศใต้ มหาดเล็กถวาย
สิ่งของ ซึ่งโปรดให้ทำ ข้างถวายด้วยอย่างคอง ๆ จนเช่น
สมเด็จพระคณอยจะถวายด้วยอย่างก็ถวายเวลายะ บางเวลา
แต่ตั้งจออกศาลาข้างท้องพระโรง ซึ่งเป็นพระที่นั่งราชฤดี^(๑)
ทอดพระเนตรแต่งพระพุทธรูป เครื่องหยก เครื่องศิลา
บางเวลาแต่ตั้งลงโรงเรือข้างคานักแพ ทอดพระเนตร
เหตารเรือและแต่งเรือพระที่นั่ง บางเวลาแต่ตั้งจทอดพระเนตร

(๑) ตรงที่สร้างพระที่นั่งจันทร์ทิพย์โสภาสเคี้ยวนี้

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทอดพระเนตรห่อ^๔บัน^๔ขึ้น^๔บน^๔
 ที่โรงหล่อซึ่ง^๕คง^๕ห่อ^๕พระ^๕สัม^๕มุต^๕วิ^๕ร^๕ญาณ^๕ (๑) ยิ่ง^๕เข้า^๕ที่^๕โรง
 ละคร^๕อน^๕ซึ่ง^๕อยู่^๕ข้าง^๕ประ^๕ต^๕วัด^๕พระ^๕ศรี^๕รัตน^๕ศา^๕ส^๕ดา^๕รา^๕ม^๕ (๒) ถ้า^๕
 เป็นการ^๕จร^๕ช^๕ง^๕มี^๕แต่^๕คร^๕ง^๕เดีย^๕ว^๕หรือ^๕ส^๕อง^๕คร^๕ง^๕ ทอด^๕พระ^๕เน^๕ตร^๕
 งาน^๕วัด^๕พระ^๕เช^๕ตุ^๕พ^๕น^๕ คง^๕จะ^๕เส^๕ด^๕จ^๕จน^๕เว^๕ลา^๕บ^๕าย^๕ ๒ โม^๕ง^๕ หรือ^๕
 บ^๕าย^๕ ๒ โม^๕ง^๕คร^๕ง^๕ แ^๕ว^๕้อ^๕อ^๕ก^๕พระ^๕เจ^๕ด^๕ย^๕ัง^๕ค^๕าน^๕ไ^๕้^๕ ไม่^๕มี^๕ไ^๕ร^๕
 เ^๕้า^๕ เ^๕้า^๕แต่^๕ก^๕ร^๕ม^๕ห^๕ด^๕ว^๕ง^๕ว^๕ร^๕เ^๕ร^๕ฐ^๕ ส^๕ม^๕เ^๕ด^๕จ^๕พระ^๕เท^๕พ^๕ศ^๕ี^๕ร^๕ิน^๕ท^๕ร^๕
 ส^๕ม^๕เ^๕ด^๕จ^๕พระ^๕นาง^๕โ^๕ม^๕น^๕ั^๕ส^๕ ท^๕ร^๕ง^๕พระ^๕อ^๕ก^๕ษ^๕ร^๕หรือ^๕เ^๕น^๕ก^๕บ^๕เ^๕้า^๕น^๕าย^๕
 ๓ ^๕อง^๕ค^๕ัน^๕ จ^๕น^๕เว^๕ลา^๕บ^๕าย^๕ ๕ โม^๕ง^๕คร^๕ง^๕หรือ^๕ ๕ โม^๕ง^๕ เ^๕ด^๕จ^๕
 เ^๕้า^๕ที่^๕ คร^๕น^๕เ^๕ว^๕ลา^๕ท^๕ุ^๕ม^๕ ๑ ^๕ป^๕ล^๕ก^๕บ^๕ร^๕ร^๕ท^๕ม^๕อ^๕ีก^๕ แต่^๕คง^๕จะ^๕บ^๕ร^๕ร^๕ท^๕ม^๕
 ค^๕ัน^๕ค^๕่อ^๕ ๒ ^๕ท^๕ุ^๕ม^๕ ส^๕ร^๕ง^๕แ^๕ว^๕เ^๕ด^๕ย^๕ แ^๕ว^๕ย^๕ห^๕ี^๕อง^๕น^๕อ^๕ก^๕ต^๕ร^๕ง^๕พระ^๕ท^๕ว^๕า^๕ร^๕
 แ^๕ปร^๕พระ^๕พ^๕ัก^๕ต^๕ร^๕ท^๕ิ^๕ไ^๕้^๕ ย^๕า^๕ม^๕ห^๕น^๕ึง^๕เ^๕ด^๕จ^๕อ^๕อ^๕ก^๕ ^๕ซ^๕น^๕ห^๕อ^๕พระ^๕เจ^๕้า^๕
 ห^๕อ^๕พระ^๕อ^๕ั^๕ถ^๕ิ^๕ แ^๕ว^๕เ^๕ด^๕จ^๕เ^๕ด^๕จ^๕ป^๕ระ^๕ท^๕บ^๕ข^๕้าง^๕พระ^๕ท^๕น^๕ึง^๕เ^๕ว^๕ด^๕ณ^๕ั^๕ต^๕ร^๕
 ช^๕ัก^๕พระ^๕สุ^๕ต^๕ร^๕ข^๕้าง^๕น^๕อ^๕อ^๕ก^๕เ^๕ห^๕ือ^๕น^๕เว^๕ลา^๕เ^๕้า^๕ ท^๕ร^๕ง^๕ร^๕ร^๕ม^๕ พระ^๕ไ^๕ไป

(๑) คือศาลาสหทัยเดิวนี

(๒) โรงละครอนันหรือลงทำสนามตรงหน้าศาลาสหทัย

แล้วไซ้พระผู้คร แต่ประทับฟังรายงานมหาดเล็ก รายงาน
 นนพระอาการและอาการไปบอกหัวเมืองมาถึง ทูลแต่
 จำนวนบอกและเรื่องย่อ ชื่อนันทดวงอุดม ฯ อ้างว่า
 ทรงทราบทางมหาดเล็ก รายงานการก่อสร้างและการช่าง
 รายงานความ รายงานจ่ายของคลังในซ้ายคลังในขวา
 คลังราชการ รายงานเหตการณ์กว่าจะอ่านเสร็จอยู่ในหัวเมือง
 หนึ่ง อยู่ใน ๕ กลุ่มครั้งไปหา ๕ กลุ่มจึงจะเสร็จจนพระแทน
 คำนวณเผ้าก่อน แล้วพระบรมวงศานุวงศ์เข้าเฝ้า แต่ใน
 ตอนกลางคนนเรื่องความน้อย ไม่มีอ่านใบัดยศ เบิก
 ข้าราชการเข้าเฝ้าเร็ว พิพากษาการแผ่นดินและการศึก
 ร่างทองครทิดสำคัญ ถ้าอย่างเร็วไม่มีราชการเสร็จจน
 ๒ ยาม ถ้ามีราชการจน ๗ กลุ่มโดยมาก ถ้ามีราชการสำคัญ
 ๕ ยาม เสร็จออกกลุ่มหนึ่ง เสร็จในฉากแล้วจนพระแทน
 อยู่จนกระทั่งเวลา ๑๓ จึงเสร็จจน ตามปกติเข้าทูล
 ใน ๘ กลุ่ม ๓ ยาม แต่ถึงจะเสร็จออกอยู่จนดึกเท่าไร
 เวลาเข้าคงเสร็จตรงทรงบาตรตามเวลาไม่ได้เคลื่อนคลาย

ถ้าจะวันเวลา วันเวลาได้ใจออกมาย โมงหนึ่งฉันเข้าและ
 เด็กเล่นพระเจดีย์ เปลี่ยนเป็นเข้าที่ ถิ่นเวลามาใช้เนื้อที่
 ค้างคอดบรรทมเช่นนั้นเล่นไป พระราชานิกจในรัชกาล
 ที่ ๓ เป็นตามรูปนี้ จะแปลกกับรัชกาลที่ ๑ ที่ไม่ได้ได้ใจ
 ออกพระเกตุ ออกทั้งพระโรงได้ตัดยอดเวลา.

